

JUBILEUSZE

Bogusław Dopart

„Między dawnymi i młodszymi laty”. O dorobku filologiczno- -historycznym Profesora Juliana Maślanki

Gdyby złożyć w jedną księgę wszystkie ważniejsze publikacje Profesora Juliana Maślanki, można by za tytuł lub motto tego zbioru przyjąć Mickiewiczowskie słowa: „między dawnymi i młodszymi laty”¹. W powszechnie znany i pamiętany fragment *Konrada Wallenroda* poeta wpisał apologię pieśni gminnej i ludowej legendy – skarbnicy pamięci zbiorowej, depozytu znaków tożsamości narodowej, więzi politycznej i upostaciowanych wartości heroicznych. Jako analityk dorobku legendarnego Zoriana Dołęgi Chodakowskiego, jako znawca romantycznej folklorystyki, a także jako badacz słowiańskich mitów historycznych w literaturze polskiej i w dawnej historiografii, dzisiejszy Jubilat wkroczył właśnie w te kręgi symboliki, aksjologii i mitotwórczej mentalności, z których miała czerpać swą zawartość gminna arka przymierza między dawnymi i młodszymi laty.

W innym jeszcze sensie mamy prawo odwołać się dzisiaj do Mickiewiczowskiej formuły. Pan Profesor uzyskał polonistyczny dyplom magisterski równo pięćdziesiąt pięć lat temu, a niemal jednocześnie rozpoczął publikowanie przyczynków naukowych, recenzji i źródeł. Po z górą półwieczu działalności naukowej kreatywność i produktywność pisarska Profesora Maślanki pozostaje równie ożywiona, co nie może nie wzbudzać naszego podziwu. Śledzimy przy tym tę żywotną i inspirującą twórczość ze świadomością, że – wychodząc wciąż ku nowym pytaniom i wyzwaniom – zachowuje ona związek z tradycjami nauki filologiczno-historycznej spod znaku wielkiej generacji polonistów

¹ Tekst niniejszy został przedstawiony podczas uroczystości jubileuszowej Profesora Juliana Maślanki, zorganizowanej 22 marca 2010 roku na Wydziale Polonistyki Uniwersytetu Jagiellońskiego przez Katedrę Historii Literatury Oświecenia i Romantyzmu.

(obok Kazimierza Nitscha, Stanisława Pigionia i Juliusza Kleinera trzeba wymienić Juliana Krzyżanowskiego i Wacława Borowego²) oraz z dziedzictwem naukowo-dydaktycznym późniejszych znakomitości filologii krakowskiej: Tadeusza Lehra-Spławińskiego, Zenona Klemensiewicza, Kazimierza Wyki, Tadeusza Milewskiego, Ewy Ostrowskiej, Franciszka Sławskiego.

W gronie nauczycieli Profesora Maślanki szczególne miejsce przypada Stanisławowi Pigionowi, aczkolwiek i do długu wdzięczności wobec Kleinera przynajmniej się on otwarcie. Pod kierunkiem Pigionia przygotował pracę magisterską, a w 1963 roku rozprawę *Zorian Dołęga Chodakowski. Jego miejsce w kulturze polskiej i wpływ na polskie piśmiennictwo romantyczne*, wchodząc do świetnego grona doktorantów tego uczzonego. Należał do ostatnich z tego grona – wraz z prof. Jackiem Woźniakowskim, prof. Stanisławem Grzeszczukiem oraz Rościsławem Skrętem, Marianem Kwaśnym, Jadwigą Kucianką, Aleksandrem Żygą (postaci niemal wyłącznie z żałobnej karty). Między uczonym z Komborni a jego uczniem z podzeshowskiego Łukawca, miejscowości płasko nad Wisłokiem rozciągniętej, jest pewna analogia biograficzna. Pomijamy już trudy dochodzenia do powołania naukowego – dały się we znaki Pigionowi, nie ominęły naszego Jubilata – bo warto raczej wskazać na genealogię kulturową.

Profesor Maślanka nie jest wprawdzie współpoczątkiem Pigionia w sensie administracyjnym, ale wywodzi się z tego samego, specyficznego, regionu duchowego, z obszaru, na którym do lat siedemdziesiątych ubiegłego wieku, a może i dłużej, przenikały się oddziaływania królewskiego miasta nad Wisłą i grodu nad Pełtwią, Uniwersytetu Jagiellońskiego i Uniwersytetu Jana Kazimierza. Drogami między Krakowem a Lwowem wędrowali duchowni, pisarze, folklorysty, działacze chłopscy, budziciele narodowi; przemieszczały się tamtędy wartości kulturalne i narodowe kreowane przez elity kulturalne oraz inteligentnych społeczników; rozpowszechniały się swoiste formy kultu religijnego i mity historyczne. Wędrowali też poloniści; łączność między dwiema uczelniami uosabiają pośród nich m.in.: Antoni Małeki, Józef Kaltenbach, Juliusz Kleiner, Stanisław Lempicki, Maria Dłuska, by nie wspomnieć o Romanie Ingardenie. Pigoń (skądinąd rozmiłowany w Wilnie, nie w mieście pod Wysokim Zamkiem) prowadził głęboki dialog naukowy z Romanem Pilatem, Wilhelmem Bruchnalskim, z rówieśnikiem Kleinerem. Także w biografii Juliana Maślanki lwowskie akcenty rzucają się w oczy. Tuż po wojnie uczył go w liceum w Łańcucie „kilku świetnych nauczycieli świeżo

² Juliana Krzyżanowskiego i Wacława Borowego, absolwentów polonistyki krakowskiej, związanych jednak z Uniwersytetem Warszawskim, wypada tu przywołać dlatego, iż pierwszy z wymienionych recenzował publikacje folklorystyczne Juliana Maślanki i rekomendującym wprowadzeniem opatrzył sporządzoną przezeń edycję *Śpiewów sławiańskich pod strzechą wiejską zebranych Zoriana Dołęgi Chodakowskiego* (Warszawa 1973); zaś osoba i dorobek drugiego z nich stały się tematem zredagowanej przez Profesora książki zbiorowej: *Wacław Borowy (1890–1950) Uczony. Humanista*, Kraków 2008.

przybyłych ze Lwowa³, na UJ współformował go Kleiner, do Małeckiego przybliżył się on jako wydawca pism tego filologa klasycznego, krytyka i polonisty akademickiego w kolekcji Biblioteka Filologii Polskiej (1979). Jeśli więc dzisiejszy Jubilat połączył w swej twórczości żywioły filologii oraz historii i archeologii, folklorystyki i sławistyki, tekstologii i historii nauki – to oprócz ręki mistrza, Stanisława Pigionia, godzi się także odczuć w tym oddziaływanie geniusza miejsca czy raczej ducha regionu.

Bogaty, wszechstronny dorobek Profesora można porządkować na wiele sposobów. Jeżeli zechcemy wyeksponować integralność tego dorobku, konsekwencję w ziszczaniu jasnego, spójnego programu badawczego, wówczas położymy w punkcie wyjścia węzeł ludowo-słowiański, z którego wysnuwają się dwa wątki: badania nad związkami folkloru i literatury oraz studia nad literackimi inkarnacjami słowiańskich mitów historycznych. Będą tu więc wchodziły w grę książki autorskie i edycje tekstów: publikacja dysertacji doktorskiej (*Zorian Dołęga Chodakowski. Jego miejsce w kulturze polskiej i wpływ na polskie piśmiennictwo romantyczne*, 1965), wydanie pism ludoznawczych Chodakowskiego (1967) oraz *Śpiewów słowiańskich pod strzechą wiejską zebranych* (1973), także popularnonaukowa książeczka *Polska folklorystyka romantyczna* (1984); a następnie – książka habilitacyjna *Słowiańskie mity historyczne w literaturze polskiego Oświecenia* (1968), monografia *Literatura a dzieje bajeczne* (1984) i drugie, znacznie zwiększone wydanie tejże pracy (1990). Zbiór studiów i szkiców pt. *Z dziejów literatury i kultury* (2001) ponownie scala obydwie główne nurty tej twórczości: folklorystyczno-literacki i literacko-historiograficzny.

Aby uwydatnić z kolei interdyscyplinarną różnorodność dorobku Profesora Maślanki, wystarczyłoby może skupić się na recepcji książki o Chodakowskim. Blisko dwadzieścia recenzji tej rozprawy ogłoszono w sześciu językach (m.in. Rzym, Praga, Moskwa, Berlin, Nowy Jork), przy czym materia tych omówień dotykała kwestii polonistyki, sławistyki, folklorystyki, mediewistyki, archeologii. Studia dziennikarskie (nieukończone z powodu opresji administracyjnej w ponurym roku 1952) przyniosły z czasem Profesorowi etat w Ośrodku Badań Prasoznawczych (mianowicie w roku 1963, po ośmiu latach zawodowej poniewierki), a wraz z tym funkcję redaktora „Zeszytów Prasoznawczych”, pracę redaktorską nad *Encyklopedią wiedzy o prasie* (która ukazała się ostatecznie w roku 1976) oraz garść odnośnych publikacji z lat 1962–1974. W ostatnich latach można zaobserwować intensywne zainteresowanie dzisiejszego Jubilata historią naukowej wiedzy o literaturze polskiej, czego dowodzą redagowane przezeń zbiory prac o Julianie Klaczce i Wacławie Borowym (obydwa z 2008 r.). W tym nurcie zainteresowań wypadnie też umieścić wspomnianą edycję prac Antoniego Małeckiego (1979) oraz cenne i poczytne wydanie pism Stanisława Pigionia pt. *Poprzez stulecia. Studia*

³ Zob. wywiad Andrzeja M. Kobosa z Julianem Maślanką, zatytułowany: *Krytyczne wydanie tekstów jest sprawą podstawową* [w:] *Po drogach uczonych. Z członkami Polskiej Akademii Umiejętności rozmawia Andrzej M. Kobos*, t. 3, Kraków 2008, s. 430.

z *dziejów literatury i kultury* (1984, 1985). Wiele też można by powiedzieć o pracach słownikowo-encyklopedycznych Profesora ze sfery historycznoliterackiej (także z zakresu dziejów literatury światowej), o jego pasji do systematyzowania i popularyzowania wiedzy; ten istotny wątek z braku czasu pominię.

Spójrzmy jeszcze inaczej na dokonania naukowe Profesora Juliana Maślanki. Przekonamy się, że omawiany dorobek ukazuje niezwykle wszechstronność uczonego na gruncie uprawianej przezeń filologii polskiej.

Jest on więc znakomitym i zasłużonym tekstologiem-edytorem. Należał do Komitetu Redakcyjnego dwu mickiewiczowskich przedsięwzięć wydawniczych: niedokończonych *Dzieł wszystkich* oraz Wydania Rocznicowego, w ramach którego przygotował aż 5 spośród 17 tomów. Dwa tomy dramatów w jego opracowaniu czekają na druk w edycji *Dzieł wszystkich* Cypriana Norwida. O sumienności edytorskiej Profesora niech świadczy fakt, że uwagi o tekstach i komentarz merytoryczny do 5 tomów mickiewiczowskich zawarł on w blisko trzydziestu arkuszach wydawniczych. Wywiad Profesora, który niedawno ukazał się w księdze rozmów z członkami Polskiej Akademii Umiejętności, nosi tytuł: *Krytyczne wydanie tekstów jest sprawą podstawową*⁴. Nie ma wątpliwości, że pietyzm wobec tekstu wykracza poza sferę sztuki filologicznej i stanowi probierz postawy wobec wszelkich szczególnie cennych wartości kultury.

Profesor Maślanka przejawia zamiłowanie do badań materiałowo-źródłowych. Już pierwsze jego publikacje noszą intrygujące tytuły, w których pojawia się epitet: nieznany. Nieznany list Puszkina..., nieznany rękopis córki Mickiewicza, lettres inedites de Balzac et de George Sand... Do jego rąk trafiły też – nie przypadkiem – takie odkryte skarby, jak rękopis *Pieśni słowiańskich*... Chodakowskiego czy tzw. boloński manuskrypt historiograficznego dziełka Mickiewicza. Znaleziskiem szczególnym okazał się rękopis *Poezji* Augusta Antoniego Jakubowskiego, syna naturalnego Antoniego Malczewskiego, odnaleziony w Bibliotece Polskiej w Paryżu w roku 1970 i ogłoszony drukiem trzy lata później. Profesor manifestuje świadomość właściwą wybitnym polskim humanistom, że zaginione czy nieodkryte teksty oraz białe plamy faktograficzne stanowią nie tylko tajemniczą, ale i tragiczną Atlantyde naszej kultury. Przekonujemy się przy tym po raz kolejny, że buduje on swe dzieło filologiczne od fundamentów, nie od dymu z komina.

Znamiennym składnikiem warsztatu badawczego dzisiejszego Jubilata jest szeroka erudycja historyczna, archeologiczna, ludoznawcza, sławistyczna. Uwzględnia on aktualny stan badań nad przedhistoryczną fazą dziejów polskich, ale też doskonale orientuje się w historii sporów o polską etno- czy geogenezę. Należy do wybitnych specjalistów w zakresie wiedzy o przemianach świadomości historycznej Polaków. Folklor widzi on w perspektywie specyficznych form ludowej mentalności, ale też przez pryzmat historii badań nad folklorem, przekształceń właściwych tej dziedzinie wiedzy konwencji i nastawień poznawczych. Sławistyczne pasje Profesora idą głównie w dwóch

⁴ *Ibidem*.

kierunkach: czeskim i ukraińskim; w tym miejscu przede wszystkim godzi się zaakcentować jego zdolność i gotowość do konfrontowania spraw kultury polskiej z kulturami pobratymców oraz docenianie wagi kontekstu środkowo-wschodnioeuropejskiego dla naszej kulturowej samoświadomości. Dzięki swej erudycji Profesor Maślanka podejmuje wzajemnie powiązane z sobą zagadnienia z kilku epok kultury polskiej – od średniowiecza do końca formacji dziewiętnastowiecznej. Między dawnymi i młodszymi laty – ta formuła zyskuje tu wyjątkową rozpiętość chronologiczną.

Śledzenie okiem historyka długich cykli kultury polskiej czy legend uporzyczywie powracających nie przeszkadza naszemu Jubilatowi w oddawaniu się sztuce interpretacji dzieła literackiego. Nie zapominając o *Wstępie* do wydania *Myszeidy* w kolekcji Biblioteki Narodowej, wypada stwierdzić, że w wyborach lekturowych Profesora znać jednak predylekcję romantyczną. A ponadto – skłonność do poezji spod znaku tragiczności: tragizmu egzystencjalnego, jak w przypadku *Marii* Antoniego Malczewskiego i zbioru Augusta Antoniego Jakubowskiego, [?] bądź patosu szlachetnej ofiary – jak w Norwidowskim misterium narodowym *Krakus*. Bywa, że Profesor skupia kilka utworów wokół nader ciekawie postawionego problemu; tak jest np. w studiach: *Tradycje cyrylo-metodiańskie w polskiej literaturze romantycznej* oraz *Kainowa zbrodnia na Wawelskim Wzgórzu*⁵.

W twórczości Profesora Juliana Maślanki znajdujemy – gruntownie zakorzeniony w tradycji naszej dyscypliny – przykład zupełnego, kompletnego profesjonalizmu filologiczno-historycznego. Takiego profesjonalizmu, który pozwala uczonemu humaniście spełnić się i w twórczej swobodzie, i w służbie rzeczywistym, nieiluzorycznym, nieskłamanym wartościom. Gruntowność, rzetelność, wysokie pojęcie o użyteczności pracy filologa – to wszystko wziął dzisiejszy Jubilat od swych mistrzów i wiernie przechował. Dzisiaj dla nas, badaczy literatury polskiej oświecenia i romantyzmu, jest w tym jego pośredniczeniu między dawnymi i młodszymi laty zobowiązujący przykład oraz jakieś szczególne podtrzymanie na duchu. Za jedno i drugie dziękujemy Panu Profesorowi ze szczerą wdzięcznością.

⁵ Szczegółową bibliografię prac naukowych Profesora – w opracowaniu Mariana Zaczynskiego – zawiera księga jubileuszowa: *W świecie myśli i wartości. Prace z historii literatury i kultury ofiarowane Profesorowi Julianowi Maślance*, red. R. Dąbrowski, A. Waško, Kraków 2010, s. 409–466.

„BETWEEN HISTORY AND THE PRESENT”.
ON THE PHILOLOGICAL-HISTORICAL ACHIEVEMENT
OF PROFESSOR JULIAN MAŚLANKA

In the year 2010, Professor Julian Maślanka celebrated his eightieth birthday and the fifty fifth anniversary of his academic debut. His creative achievement, which is constantly being augmented, constitutes in many ways than one a bridge between the illustrious traditions and the present day of Polish humanities. He acquired knowledge and academic competence in the sphere of Polish studies, folklore, history, archeology and Slavic studies. In his chief publications, he presented his research on the links between folklore and literature as well as studies on the literary interpretations of Slavic historical myths. As an extremely versatile philologist, he made his mark in the sphere of textology and editorship (among others, editions of Mickiewicz and Norwid), resource and source studies, erudite history of literature and interpretation of literary works of the Enlightenment and Romanticism (among others, Krasicki, Malczewski, Norwid).